

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

LAWRENCE FREEDMAN

STRATEGIA

o istorie completă

București
2018

Prefață	9
---------------	---

PARTEA I. ORIGINI

CAPITOLUL 1. Origini I: Evoluția	23
CAPITOLUL 2. Origini II: Biblia.....	32
CAPITOLUL 3. Origini III: Grecii.....	48
CAPITOLUL 4. Sun Tzu și Machiavelli	74
CAPITOLUL 5. Strategia lui Satan	90

PARTEA A II-A. STRATEGII DE FORȚĂ

CAPITOLUL 6. Noua știință a strategiei.....	109
CAPITOLUL 7. Clausewitz.....	126
CAPITOLUL 8. Falsa știință.....	144
CAPITOLUL 9. Anihilare sau epuizare.....	160
CAPITOLUL 10. Creier și mușchi	180
CAPITOLUL 11. Abordarea indirectă.....	194
CAPITOLUL 12. Jocuri nucleare	208
CAPITOLUL 13. Raționalitatea iraționalității.....	223
CAPITOLUL 14. Războiul de gherilă.....	253
CAPITOLUL 15. Observare și orientare	273
CAPITOLUL 16. Revoluția în afacerile militare	302
CAPITOLUL 17. Mitul maestrului strateg.....	333

PARTEA A III-A. STRATEGIA DE JOS ÎN SUS

CAPITOLUL 18. Marx și o strategie pentru clasa muncitoare	345
CAPITOLUL 19. Herzen și Bakunin.....	369
CAPITOLUL 20. Revizioniști și avangardiști	390
CAPITOLUL 21. Birocrați, democrați și elite	415
CAPITOLUL 22. Formule, mit și propagandă.....	443
CAPITOLUL 23. Puterea nonviolentei	474

CAPITOLUL 24. Strategia existențială.....	503
CAPITOLUL 25. Putere neagră și mânie albă	537
CAPITOLUL 26. Cadre, paradigme, discursuri și narațiuni	568
CAPITOLUL 27. Rasă, religie și alegeri.....	593

PARTEA A IV-A. STRATEGIA DE SUS ÎN JOS

CAPITOLUL 28. Ascensiunea clasei manageriale	629
CAPITOLUL 29. Afacerea afacerilor.....	650
CAPITOLUL 30. Strategia managementului	673
CAPITOLUL 31. Afacerile ca război.....	693
CAPITOLUL 32. Ascensiunea științei economiei	704
CAPITOLUL 33. Regine Roșii și oceane albastre	719
CAPITOLUL 34. Provocarea sociologică.....	741
CAPITOLUL 35. Deliberat sau emergent	756

PARTEA A V-A. TEORII DESPRE STRATEGIE

CAPITOLUL 36. Limitele alegerii raționale	783
CAPITOLUL 37. Dincolo de alegerea rațională.....	802
CAPITOLUL 38. Povești și scenarii.....	826
Mulțumiri.....	859
Note.....	861
Indice	991

ORIGINI I: EVOLUȚIA

Omul descinde dintr-un patruiped păros, cu coadă, care a trăit, probabil, în copaci.

– Charles Darwin

În acest capitol, demonstrez că strategia umană are caracteristici fundamentale, care se păstrează dincolo de spațiu și de timp. Printre ele se numără: înșelătoria, formarea de alianțe și folosirea instrumentală a violenței. Aceste caracteristici sunt atât de esențiale, încât reminiscențele lor se văd și la cimpanzei. Cimpanzeii au conștiință de sine, îi înțeleg pe ceilalți suficient de bine cât să îi înșele și arată recunoștință sau se răzbună, după cum au primit sau nu sprijin. Au forme de comunicare, gândesc soluții la problemele dificile și fac, anticipat, planuri.

Cercetarea atentă și îndelungată a cimpanzeilor, mai întâi în sălbăticie și apoi în coloniile speciale din grădinile zoologice, a contrazis concepția mai veche potrivit căreia relațiile lor sociale ar fi limitate. S-a dovedit că cimpanzeii din aceeași zonă se întâlnesc cu regularitate și dezvoltă relații complexe între ei. Nu doar că lucrează împreună, dar între ei se iscă și conflicte. De un interes special pentru cei care studiază strategia a fost faptul că cimpanzeii aveau comportament politic. Formau alianțe, asigurându-le potențialilor tovarăși îngrijire, raporturi sexuale sau hrană – totul pentru a triumfa în conflicte. Dar cimpanzeii apreciau și importanța limitării certurilor, astfel încât să poată trăi împreună ulterior. După o dispută violentă, se sărutau și se împăcau. Își arătau vulnerabilitatea, ca să încurajeze încrederea.¹

În anii 1970, Frans de Waal a studiat colonia de cimpanzei de la Grădina Zoologică din Arnhem și a făcut numeroase însemnări pe marginea remarcabilei serii de probleme produse în comunitate. În cartea lui din 1982, *Chimpanzee Politics (Politica cimpanzeilor)*, a ajuns la concluzii uimitoare despre complexitatea societății cimpanzeilor. După părerea lui, formarea de alianțe și luptele pentru putere dintre ei meritau calificativul de „politice”.²

Forța brută le servea cimpanzeilor până la un punct. Când masculii dominanți revendicau puterea, își zburleau blana, ca să pară mai mari și mai feroce decât erau de fapt. Se repezeau la grupurile de maimuțe subordonate – care se împrăștia imediat – și apoi primeau dovezile convenite de respect prin saluturi supuse sau fiind scărpinăți și curățați cu mare grijă. De Waal și-a dat însă seama că, pe măsură ce se schimba ierarhia, cei care câștigau puterea nu erau neapărat și cei mai puternici. Manevrele sociale erau mai importante decât forța, pentru că unii cimpanzei treceau dintr-o tabără în alta. Schimbările în materie de ierarhie nu erau bruște, ci metodice.

Prima schimbare consemnată de către de Waal a început când masculul dominant la momentul respectiv, Yeroen, care, inițial, se bucurase de susținerea celor mai multe femele, a părut nesigur când a fost vorba să răspundă provocării evidente lansate de un alt mascul, Luit. Ca sfidare ostentativă, Luit s-a împerecheat cu o femelă chiar în fața lui Yeroen. Apoi Luit l-a convins pe un alt mascul, Nikkie, să i se alăture, ca să încline balanța puterii în favoarea lui. În timpul luptelor pentru putere, tacticile folosite nu au inclus doar demonstrații de forță și de hotărâre, ci și măsuri menite să încurajeze femelele să schimbe tabăra, cum ar fi scărpinatul sau jucatul cu puii lor. Ieșirile furioase ale lui Yeroen, care, până nu demult, îi făcuseră pe subordonați să se teamă să treacă în tabăra cealaltă, și-au pierdut treptat din impact, pe măsură ce au devenit tot mai dese. Până la urmă, Yeroen a cedat. Această luptă a condus la o alta. Cu Luit acum în poziție dominantă, Yeroen era pregătit să se înfrunte cu Nikkie, ca să-și redobândească

măcar parțial prestigiul din trecut, chiar dacă nu avea să mai devină vreodată dominant.

Luptele propriu-zise au avut doar un rol minor în acest proces. Foarte rar se ajungea la mușcături, forma cea mai periculoasă de agresiune. De Waal a concluzionat că, mai degrabă decât să modifice relațiile sociale, luptele reflectau schimbări care deja avuseseră loc. Maimuțele păreau să știe că se impunea să țină în frâu luptele dintre ele, în eventualitatea în care ar fi trebuit să se unească împotriva dușmanilor externi. De asemenea, păreau să înțeleagă necesitatea medierii și a reconcilierii. Odată atins un obiectiv, se schimbau tipurile de comportament – de exemplu, și învingătorii, și cei învinși deveneau mai puțin agresivi.

Potrivit lui de Waal, elementele-cheie ale acestei activități strategice erau recunoașterea individuală, dar și a relațiilor sociale, inclusiv a modurilor în care se puteau combina alții, ca să formeze coaliții, și modalitatea de a fi dezbinat acestea. Ca să facă alegeri, cimpanzeii trebuiau să înțeleagă potențialele consecințe ale acțiunilor lor și să fie capabili, în anumită măsură, să planifice o cale spre obiectivul lor. Cum cimpanzeii prezentau toate aceste însușiri, de Waal a ajuns la concluzia că „rădăcinile politicii sunt mai vechi decât umanitatea“. Lucrările lui ulterioare s-au bazat pe aceste observații și au pus în lumină dovezi că primatele pot arăta toleranță, altruism și reticențe, însemnând că au capacitatea de a empatiza. Empatia presupune cel puțin sensibilitate emoțională față de ceilalți și, mergând foarte departe, capacitatea de a înțelege punctul de vedere al altuia. Aceasta, a argumentat de Waal, este „esențială pentru reglarea interacțiunilor sociale, pentru activitatea coordonată și cooperarea în vederea unor țeluri comune“.³

Violența s-a dovedit, și ea, a fi o calitate strategică vitală. Aceasta implică trimiterea deliberată a unor semnale neadevărate, cu intenția de a schimba comportamentul celuilalt. Maimuțele îi păcăleau pe alți membri ai grupului lor, ca să le ia mâncarea, ori se furișau pentru a face curte, când masculii alfa nu erau atenți. Și asta implică un grad de empatie cu alte maimuțe. Este necesar

să înțelegi comportamentul normal al celorlalți, fie și doar pentru a-ți da seama cum să-i induci în eroare.

Așa-zisa „inteligentă strategică“, pentru cimpanzei și oameni deopotrivă, a evoluat prin interacțiuni într-un mediu social complex, cât și prin exigențele supraviețuirii într-un mediu fizic ostil. Să luăm cazul creierului uman. Creierul consumă 20% din energia corpului, mai mult decât orice alt organ, și asta în ciuda faptului că reprezintă doar 2% din greutatea corporală a unui adult. Ceva atât de costisitor de întreținut trebuie să se fi dezvoltat pentru a acoperi o nevoie vitală. Richard Byrne și Nadia Corp au studiat 18 specii din toate ramurile principale de primat și au corelat mărimea neocortexului cu măsura în care speciile respective foloseau viclenia. Ei au stabilit o legătură între dimensiunea creierului și inteligența socială generală, unde intră și abilitatea de a colabora și de a gestiona conflictele, precum și viclenia.⁴ Din punct de vedere evoluționist, nu este greu de imaginat valoarea acestor abilități în raport cu provocările survenite din partea altor specii care puteau fi mai puternice, dar și mai puțin inteligente. Dacă mărimea neocortexului stabilește limitele lumii mentale pentru un anumit animal, atunci stabilește și limite în privința celor cu care acesta poate forma relații și, în consecință, a numărului de aliați pe care se poate baza în momentul izbucnirii unui conflict. Astfel, cu cât creierul este mai mare, cu atât mai amplă este și abilitatea de a dispune de rețele sociale semnificative. Conceptul de „inteligentă machiavelică“, așa cum a fost el promovat de Byrne, stabilește o legătură între strategie și evoluție. Tehnicile de bază pentru supraviețuire identificate de Niccolo Machiavelli pentru Italia secolului al XVI-lea s-au dovedit asemănătoare celor necesare pentru supraviețuirea în cele mai primitive grupuri.⁵

Conceptul s-a dezvoltat ca o combinație între cercetările privind dezvoltarea fizică a creierului, observațiile asupra primatelor, dar și a oamenilor, la care se adaugă și considerațiile referitoare la influența factorilor ecologici și sociali. Primele provocări intelectuale cu care s-au confruntat strămoșii noștri trebuie să fi inclus faptul de a-și fi dat seama cum să se urce în copaci înalți fără să

cadă și, odată ajunși acolo, să conceapă amenajarea unor locuri sigure pentru dormit ori secvența de acțiuni manuale necesare pentru a procura și a consuma alimente hrănitoare, dar greu de obținut, cu spini sau cu coajă groasă. Sarcinile fizice necesitau o înșiruire de activități, așa că s-a impus o planificare anticipată. Dincolo de imperativele ecologice și de necesitățile fizice care au mărit dimensiunea creierului, la un moment dat impulsul-cheie a devenit nevoia de a menține grupuri sociale coerente și de dimensiuni considerabile. Pentru a lucra eficient în grup era nevoie de înțelegerea caracterelor individuale ale celorlalți membri, a rangului ocupat de aceștia în ierarhie și a raportării reciproce în funcție de atașamente, precum și de faptul de a-și fi dat seama ce presupuneau toate acestea în tot felul de situații.

Strategii ale violenței

O situație complexă importantă era nevoia de a interacționa cu alte grupuri, cu care nu existau relații sociale, ceea ce Charles Darwin numește „lupta pentru existență”. Aprecierea corectă a potențialului de cooperare și a limitelor conflictului poate modela relațiile sociale în interiorul grupului propriu, dar pentru o confruntare cu un grup exterior intră în joc imperative diferite. Agresiunea individuală este ceva obișnuit la animale, dar războiul – grupuri care luptă unul cu altul – este mai puțin întâlnit.

Furnicile sunt printre cele mai războinice vietăți. Politica lor externă a fost descrisă ca „agresiune neobosită, cucerire teritorială și anihilarea totală a coloniilor vecine, ori de câte ori este posibil. Dacă furnicile ar avea arme nucleare, probabil că ar distruge complet lumea într-o săptămână.”⁶ Cum războiul furnicilor este purtat de războinici specializați, fără capacitate de reproducere, populația unei colonii nu este amenințată de pierderea lor în bătălie. Războiul între furnici are scop clar: lupta se dă pentru hrană și pentru teritoriu. Când o colonie învinge o alta, mâncarea depozitată este dusă la mușuroiul celor triumfători, iar cealaltă colonie este ucisă sau izgonită. Războiul furnicilor nu este unul